

TÜRK

Uluslararası Dil, Edebiyat

ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2018, Yıl:6, Sayı:15

Geliş Tarihi: 09.11.2018

Kabul Tarihi: 14.12.2018

Sayfa:75-91

ISSN: 2147-8872

AT HASTALIKLARINA DAİR KÜÇÜK BİR ESER: HĀZĀ KĪTĀB-I ESB

Tuncay Böler*

Özet

Hayvanların/atların bakımı, beslenmesi, hastalıkları ve bu hastalıkların tedavisi konusunda yazılan eserler *baytarname* (< Ar. baytār < Yun. + Far. nāme), *esbname* (< Far. esb “at” + Far. nāme), *haylname* (< Ar. ḥayl “at, at sürüsü” + Far. nāme), *feresname* (< Ar. feres “at” + Far. nāme) gibi adlarla anılmaktadır. Bunlardan özellikle *baytarnamenin* yaygın olarak kullanıldığı söylenebilir. Türkler, özellikle konargöçer olmaları ve başkaca sebeplerle ata oldukça fazla değer atfetmişlerdir. Atı hem binek hem de savaş aracı olarak kullandıkları için atın bakımı, beslenmesi yanında tedavisi de bir zorunluluk olarak karşılıklarına çıkmıştır. Bu sebeple Türk dilinin hemen her döneminde telif ve tercüme birçok *baytarname* yazılmıştır. *Baytarname* adı verilen bu veterinerlikle ilgili eserler, veterinerlik tarihi bakımından olduğu kadar filolojik açıdan da kayda değerdir. Türk dili bakımından çok önemli olan bu eserler üzerinde bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Makalede Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 37 Hk 1045/3 numarada kayıtlı *Kitāb-ı Esb* adlı eser konu edinilmiştir. Dört varaklık küçücük bir eser olan “at kitabı”nda *kağara*, *öksürük*, *taşırğanmak*, *koşak*, *aruklamak*, *semürmemek*, *şafağı*, *naşır*, *şagırlık*, *eşegi kopmak*, *göz yaşarması*, *bıcılğan* gibi hastalıkların tedavileri üzerinde durulmuştur. Çalışmamız transkripsiyonlu metin, dizin ve tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır.

Anahtar kelimeler: Veteriner hekimliği, at hastalıkları, Eski Anadolu Türkçesi, Hāzā Kitāb-ı Esb, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi.

A TREATISE ON HORSE DISEASES: HĀZĀ KĪTĀB-I ESB

Abstract

The books on animal/horse care, feeding, diseases and the treatment of these diseases are referred to as *baytarname* (< Ar. beytār < Gre. + Far. nāme), *esbname* (< Far. esb “horse” + Far. nāme), *haylname* (< Ar. ḥayl “horse, horse herd” + Far. nāme), *feresname* (< Ar. feres “horse” + Far. nāme). It can be said that especially *baytarname* is most commonly used.

* Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, <https://orcid.org/0000-0001-9275-7083>, tuncayboler@gmail.com

Turks have placed a considerable value on horses for various reasons, especially owing to the fact that they were nomads. Because they used horses for riding and for war; care, feeding and treating of horses became a necessity. For this reason many baytarnames, compiled or translated, were written in almost every period of Turkish language. Baytarnames, although related to veterinary medicine, are philologically significant, as well as for veterinary history. They are very important in terms of Turkish language and there have been a number of studies on these books. The subject of this article is a treatise called *Kitāb-ı Esb*, recorded at 37 Hk 1045/3 in Kastamonu Manuscript Library. In this “book of the horse”, which is a tiny book consisting of just four pages, cures are provided for various diseases such as *ķabara*, *öksürük*, *taşırganmak*, *ķoņak*, *aruķlamak*, *semürmemek*, *şafağı*, *naşır*, *şagırlık*, *eņegi ķopmak*, *göz yaşırması*, *bıclığan*. This study consists of transcribed text, index and facsimile sections.

Keywords: Veterinary Medicine, Horse Diseases, Old Anatolian Turkish, Hāzā Kitāb-ı Esb, Kastamonu Manuscript Library.

Kuş kanadın er atın... (Atasözü)

Giriş

Veteriner hekimliğinin en eski devirlerde insan hekimliğiyle birlikte yapıldığı, daha sonraları ise bu iki sınıfın birbirinden ayrıldığı bilinmektedir. Dilgimen’in belirttiğine göre, insan hekimliğiyle hayvan hekimliğinin birbirinden ayrılması teknik farklarından ileri gelmiş değildir; bu ayrılmanın ancak dinî ve felsefi fikir ve kanaatlerin tesiriyle meydana geldiği kabul edilebilir (Dilgimen 1947: 6).

Günümüzde veteriner hekimliği ya da veterinerlik şeklinde ifade edilen bilim alanının bundan önceki adı *baytarlık*dir. Arapçada “baytarlık” anlamında kullanılan *baytara* sözcüğünü Arap sözlükçüleri “yarmak” anlamındaki *baṭr* köküne (Kırbyık 1992: 278), Batılı araştırmacılar ise baytarın eski Arapça kaynaklardaki *biyatr* biçimini temel alarak Grekçe *hippiatros* “at hekimi” sözcüğüne bağlamaktadırlar (Hell 1986: 431, Plessner 1960: 1149).

Baytarlıkla ilgili en eski eserler meselesine gelince, Ubeyd b. Hammād el-Halebî’nin tertip ettiği şekliyle günümüze kadar gelen ve Hz. Ali’nin seyisi Kamber’e ait olduğu iddia edilen baytarname bir yana bırakılırsa, Nasırüddin Muhammed b. Yu’kub b. İshak b. Ahi Hizam el-Hutteli’nin eserleri İslam dünyasında baytarlık konusunda yazılanların en eskisi sayılmaktadır (Kırbyık 1992: 278-279).

İnsanların yaşamındaki öneminden dolayı baytarnamelerde üzerinde en çok durulan hayvanın atlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Denebilir ki baytarlığın asıl konusu atlardır. Atlarla ilgili müstakil eserlerin de olması ise ata verilen değeri göstermek bakımından ayrıca önemlidir.

Konuya Türkler penceresinden bakıldığında ise milletimizin, atı eş ve çocuklarıyla bir tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Atların Türkler tarafından ehlileştirildiği, ata ilk defa binen milletin de Türkler olduğu, yine Çinlilerin Türklerden bahsederken hayatlarının atlarına bağlı olduğunu ifade ettikleri (Esin 2002: 125) kaynaklarda yer almaktadır.

Türk dilinin başka tarihî dönemlerinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de hemen her konuda birçok telif ve tercüme eser yazıldığı bilinmektedir. Bu eserler arasında baytarnamelerin de önemli bir yer tuttuğu söylenebilir¹. Kütüphanelerde bulunan ve baytarnama adı verilen bu eserlerin hemen hepsi esas itibarıyla Arapça tercüme ve telif eserlere dayanmaktadır (Şen 1995: 177).

Burada ele alıp değerlendirilen *Kitāb-ı Esb* (=KE) de at hastalıklarına dair dört varaklık küçücük bir eserdir.

KE, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 37 Hk 1045/3 numarada yanlışlıkla *Risāle-i Esb* adıyla kaydedilmiştir. Harekeli nesihle yazılan eserde istinsah tarihi yoktur. Bununla birlikte eserin hem ses hem de şekil bakımından Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösterdiğini söylemek mümkündür.

Dudak Uyumuna Aykırılıklar: Eski Anadolu Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumu sağlam değildir. Bu dönemde ileri derecede bir yuvarlaklaşma kendini göstermektedir. (Yelten 2009: 67). Dönem metinlerinde görülen ve çeşitli nedenlere bağlı olan sözcük ve eklerdeki söz konusu yuvarlaklaşmanın *Kitāb-ı Esb*'deki kimi örnekleri şunlardır:

eyü (79a/8), semür- (78b/4, 80a/10); ƙal-dur- (79a/6, 80a/2), ƙarış-dur- (79a/11, 80b/4, 80b/13), ye-dür- (80b/1); iç-ür- (79b/5), dam-(ı)z-ur- (79a/3), geç-ür- (78b/12), biş-ür- (78a/9); al-up (79b/10, 80a/6), baş-up (79b/3), ƙaynad-up (78b/6), yaz-up (81a/3), saħƙ éd-üp (81a/3); yok+aru (80a/2), adam+uñ (80a/5), at+uñ (78a/13), ebem gömeci+nüñ (78b/3-4), kimesne+nüñ (79b/9); al-ur (80a/13), yumurdalan-ur (79a/5); yaşar-duğ+ı (79a/8); mücerreb+dür (77b/4), tecribe+dür (80a/10) vb.

/+n/ Yükleme Durumu: Konuyla ilgili gramer çalışmalarında (Özkan 2013: 115, Yelten 2009: 290) +n olarak verilen bu ek, Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde kullanılmıştır. Gülsevin, buradaki eki /Ø/ yükleme durumu olarak değerlendirir (Gülsevin 1990: 190).

Ekin metindeki örnekleri şunlardır: acur çiçeğ+i+n (79a/10), baş+i+n (79a/6), bir+i+n (77b/3), göz ƙamar+i+n (79a/8), gül şu+y+i+n (79b/5), iki+si+n (78b/11), sağırlığ+i+n (79a/3), şiş+i+n (79b/2), yem+i+n (78a/10, 79a/4, 79b/4, 79b/5), yumurda ƙab+i+n (78b/8), yumurda şaru+sı+n (79a/10-11)

İstek Kipi: Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde istek yanında emir, gereklilik, geniş zaman vb. (Özkan 2013: 138-143) işlevlerle de kullanılan bu kipin metindeki örnekleri şunlardır:

ƙoy-asın (80a/5, 80a/7), sık-asın (79b/7), şuva-y-asın (79b/8), yu-y-asın (79b/6)
çık-a (79a/7), def` éd-e (78b/13), def` ol-a (80a/8), dur-a (79b/2, 79b/8, 80a/1, 81a/4), gid-e (78a/1, 78a/12, 78b/2, 80b/9, 80b/10), gider-e (79a/3, 79b/2), ilhāƙ éd-e (78b/13-79a/1), kesil-e (79a/8), ƙoy-a (78b/7, 78b/13, 80b/8), ƙurı-y-a (78a/1), oƙu-y-a (78a/6, 78a/7), semür-e (78b/4, 80a/10), şifa bul-a (81a/5), yè-y-e (80a/8)

¹ Burada Mesut Şen (Şen 1997) tarafından hazırlanan Eski Anadolu Türkçesi metni *Hāzā Kitābu Baytār-nāme* yanında, atçılık ve veteriner hekimliğine dair Memlûk-Kıpçak Türkçesi ile yazılmış eserler üzerinde David Nissman (Nissman 1969), Mehmet Emin Ağar (Ağar 1986), Can Özgür (Özgür 1988 ve Özgür 2003) ve Kurtuluş Öztöpcü (Öztöpcü 1993 ve Öztöpcü 2000) tarafından yapılan çalışmaları da anmak gerekir.

aç-alar (80a/2), bağla-y-alar (77b/4, 78a/1), bırağ-alar (80a/2), bişür-eler (78a/9), çıkar-alar (80a/1), döğ-eler (79a/10), dürt-eler (79a/6, 79a/10, 79a/12), içür-eler (80a/9, 80a/11), işe-y-eler (79b/3), kaldur-alar (79a/6, 80a/2), kan al-alar (78a/13, 79a/13), qarışdur-alar (79a/11, 80b/4, 80b/13), kat-alar (78b/1, 78b/4), kaynad-alar (79b/1), koy-alar (79b/13, 80b/5), melhem éd-eler (79a/11), tağla-y-alar (79a/8), ur-alar (77b/3, 78a/10, 78b/10, 79b/1, 80b/13, 81a/4), yaq-alar (80b/3, 80b/4), yaz-alar (78a/1), yedür-eler (80b/1)

+dur, +dür Bildirme Eki: Eski Anadolu Türkçesinde düzlük yuvarlaklık bakımından kökün ünlüsüne uymayan (Özkan 2013: 145) bu ek, metinde aşağıdaki sözcüklerde kullanılmıştır:

bu+dur (79a/4, 79a/5), mücerreb+dür (77b/4, 78a/7, 78b/4, 78b/7, 78b/13, 79b/4, 79b/5, 79b/9...), tecribe+dür (80a/10)

-ıcağ Zarf-Fiil Eki: Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde kullanılan ve ünlüleri de düz olan (Yelten 2009: 192) bu ek, *Kitāb-ı Esb*'de sadece aşağıdaki sözcüğün üzerinde yer almaktadır:

tır-ıcağ (79a/12)

Söz Varlığı: Eski Anadolu Türkçesinin önemli dil özelliklerinden birini de söz varlığı oluşturur. Bu dönemde kullanılan sözlerin önemli bir kısmı, zaman içinde Anadolu'daki Oğuz ağzlarında oluşan, gelişen ögelerdir (Akar 2018: 203).

Bugün Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığıyla ilgili en önemli eser *Tarama Sözlüğü*'dür. *Kitāb-ı Esb*'de yer alan ve *Tarama Sözlüğü*'nde de tespit edilen sözcüklerden bazıları şunlardır:

andan “sonra, ondan sonra” (78b/1, 79a/13, 80a/1), banbuğ (79b/10), bıçılğan (79b/6, 80b/13), damzur- (79a/3), eyü (79a/8), göydür- (80b/8), ısıcağla (78a/9), kaşan- (80a/10), kimesne (79b/9), sağyağı (78b/6, 80a/11), taşırğan- (78a/12), tur- “ayakta kalmak” (79a/12)

Bunlardan başka, metinde yer alan birtakım (*kısaç* yerine *kuşsaç*, *taşırğansa* yerine *taşrağansa*, ayrıca bk. dipnot 11, 12, 13 vb.) yazım hatalarının, KE'nin özensiz bir müstensih tarafından çoğaltıldığı fikrini uyandırdığını söylemek gerekir.

Makalenin bundan sonraki bölümünde KE'nin transkripsiyonlu metni, dizini ve orijinal metni yer almaktadır. Metinde bulunan bazı Arapça ibareler okunup anlaşılammıştır. Bu sebeple, okunup anlaşılammayan yerler dışında kalan Arapça ibareler de makalede yöntem birliği sağlanması amacıyla bilgisayarda yeniden dizilmek/yazılmak yerine orijinal metinden görüntü biçiminde alınmak suretiyle makaleye dâhil edilmiştir.

Transkripsiyonlu Metin

77b²

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

(1) Ḥazret-i 'Alī kerrema'llāhu vechehu³ rivāyet eder resūl-ı (2) ḥazretten şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Şıraca için her (3) şabāḥ üç kerre okuyup üzerine uralar ve birin (4) kulağına bağlayalar. Mücerrebdür. Her kim şek getürse

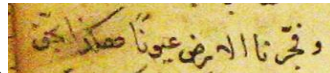
² Şu bölüm sah kaydı ile sayfanın kenarına yazılmıştır: **Bāb:** At kaşanmasa bunu yazup şuyıla içürel. Şifā bula:

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm
(Fetih/1-2),

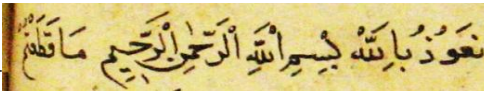
(Kamer/11),

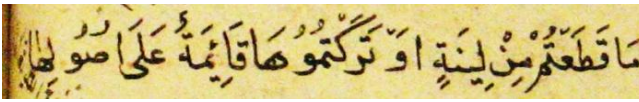
هذا آيات باكره بكمك
وقتي نا اله مرض عيوننا صعدنا

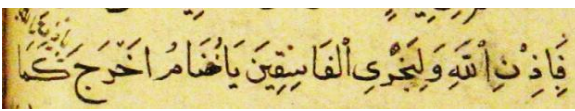

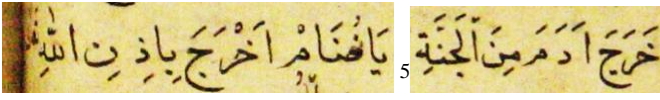
(Kamer/12).

³ Allah, yüzünü şereflî kılsın.

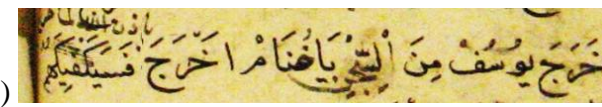
(5) kāfir olur:

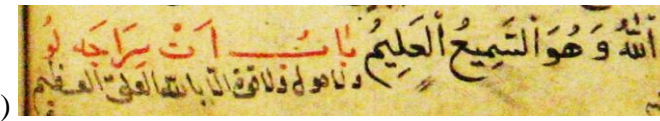
(6)

(7)

(8)

(9)

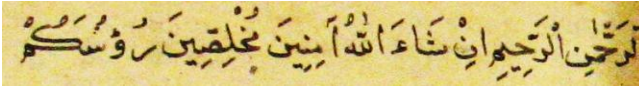
(10)

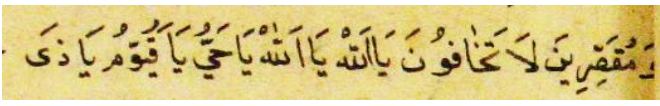
(11)

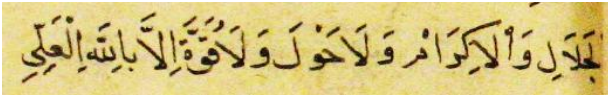
Bābu: At sirācelü

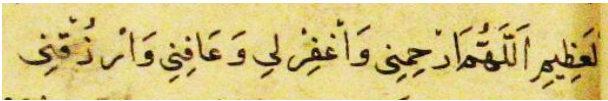
78a⁶

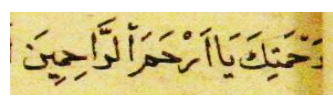
(1) olsa tırnağına yazalar ve beline bağlayalar, kıriya gide:

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

Altı kez āyetisi okuya ve tokuz (7) kerre İhlāş okuya gecedde ve gündüzde. Ğāyet mücerredür. (8) **Bābu: Bir at⁷ kabara olsa** altı kestāne kadar buğday (9) hamirin⁸ édeler, oda gömeler, bişüreler, ısıcaqla ol kabarayaya (10) uralar, hōş ola. **Bābu: Bir at öksürse**, yemin (11) yemese kire (?) tohumın yāhūd lübūde (?) yemine kıtsa

⁴ Allah'a sığınırız. Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla.

⁵ (Savaş gereği,) hurma ağaçlarından her neyi kestiniz, yahut (kesmeyip) kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir. Bu da fasıkları rezil etmesi içindir (Haşır/5).

⁶ Bu sayfada kenara yazılan metnin transkripsiyonu şöyledir: **Bāb:** Bir atda şıraca zāhir olsa kısaç [=kerpeten, metinde *kussaç* (?) biçiminde yazılmıştır.] ile dilin tutup ucundan bir akça miqdārı kestüp bir yere şaklayasın. Ol yara çok kurudukça şıraca dağı kıru<yu>p sākin olur. Mücerredür. Ğaflet olunmaya. **Bāb:** Atın ayağında sūnük olsa kırşumı yakılayup bir bezile üzerine bağlayalar. Üç gün dura, gidere dağı uralar. Mücerredür.

⁷ Metinde *atın* biçiminde yazılmıştır.

⁸ hamir < Ar. hamir

öksürüğü (12) gide, eyü ola. **Bābu: Bir at taşırğansa**⁹ ökçesinden (13) kan alalar, eyü ola. **Bābu: Atuñ** çoñağı olsa

78b¹⁰

(1) kabağ çekürdegini yemine katalar. Andan şirüğin katalar, çoñağı (2) gide, eyü ola. **Bābu:** At bir yerde dururken aru- (3) klaşa¹¹ tuz <ya>ladalar. **Bābu:** Bir at semürme ebem (4) gömeciñüñ tohumın arpasına katalar, semüre. Mücerrebdür. **Bābu:** (5) Bir at şafağı olsa ve hem öksürük dağı olsa (6) sirkeyi sağıyağıla kaynadup ılıcağ iki burnına (7) üçer kaşık koyar. Gāyet mücerrebdür, sınanmışdur. **Bābu:** (8) Yumurda kabın muhkem döğüp un edüp bir miqdār (9) kazındısın¹² qarışdurup eger tamardan ve eger (10) ve gayrı yerden kan aksa uralar, dutulsa. **Bābu:** (11) Yengeç gözi iki dāne ve bir nevbet şekeri ikisin (12) döğüp valadan^{13/14} geçüre, naşır olmuş göz kapağına (13) koyar. Mücerrebdür, def' ede ve deniz köpügin dağı ilhāk

79a¹⁵

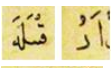
(1) ede. Ne miqdār şeker olursa, ol miqdār mezkürdan (2) dağı ola. **Bāb:** Her kim şarmaşak şuyın koyun (3) ödile kanını¹⁶ kulağa damzursa kulağ sağırılığın gidere. (4) **Bābu:** Atuñ eneği¹⁷ kopsa nişanı budur kim yemin (5) yemez, dımağı (?) yumurdalanur. 'İläci budur ki: Atuñ ağızına (6) ağaç şokalar, başın kalduralar, dımağı (?) bir iki yerde dürteler (7) ve katı katı şıkalar,¹⁸ kanı çıka. Şifā bula. **Bābu:** Atuñ (8) gözi yaşarsa göz tamarın tağlayalar. Yaşarduğı kesile, eyü (9) ola. **Bābu:** Atuñ gözinde çiban çıkararsa merhem-i (10) Rūmī dürteler. Gitmezse acur çiçeğin dögeler, yumurda (11) şarusın qarışduralar, melhem edeler, atuñ gözine (12) dürteler. Şifā bula. **Bābu:** At çok turıcağ (13) ayağı şişer olsa ökçesinden kan alalar. Andan

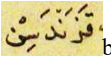
79b

(1) şarımsak¹⁹ şabın kaynadalar, ayağına uralar. Üç (2) gün dura. Şişin gide<re>, eyü ola. **Bābu:** Bir at (3) atı başup burnına işeyeler. 'Ān ol sā'at (4) at Mücerrebdür.

⁹ Metinde *taşırğansa* biçiminde yazılmıştır.

¹⁰ Sayfa kenarına yazılan metnin transkripsiyonu şu şekildedir: **Bāb:** At boynına tağalar. Mücerrebdür: Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

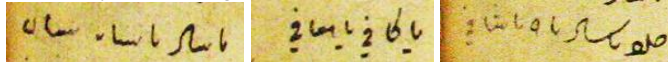
¹¹ Metinde biçiminde yazılmıştır.

¹² Metinde biçiminde yazılmıştır.

¹³ Metinde *viladan* biçiminde yazılmıştır.

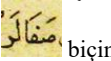
¹⁴ vala < Far. vālā

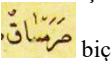
¹⁵ Bu sayfada farklı bir yazı karakteriyle kenara yazılan bölümün transkripsiyonu şöyledir: **Bāb:** At sirāce çıkararsa bu nüshayı kâğıda yazalar dağı bir pāre bezi bal mūmına baturalar, yedi kez ol nüshayı şaralar. Eger sirāce sağ tarafında olursa şol tarafına yelesine bağlayalar, eger şol tarafında olursa sağ tarafında yelesine bağlayalar. Gāyet mücerrebdür:

 Bāb: Sirāce için on iki dirhem jīve [=civa] sirāce sağ cānibinde ise şol burnına koyar, eger şol cānibinde ise sağ burnına koyar. Mücerrebdür.

¹⁶ Metinde *kanına* biçiminde yazılmıştır.

¹⁷ Metinde *eneği* biçiminde yazılmıştır.

¹⁸ Metinde biçiminde yazılmıştır.

¹⁹ Metinde biçiminde yazılmıştır.

Nev'-i diger: At yemin yemese (5) gül şuyın içüre iki def'a yemin yemese. Mücerrebdür. **Nev'-i diger:** (6) At bıcılğan olsa pāk yuyasın, on dāne turp (7) şuyın sıkasın, bir tavada şarp sirkeyle kay<na>dasın (8) ve emrāndan bir bez üstine şuvayasın, dura. İki (9) def'a mücerrebdür. **Nev'-i diger:** Bir kimesnenüñ burnı (10) qanı diñmese burnı qanından banbuq içine alup (11) hāyesine²⁰ bağlaya. Hemān-sā'at diñe. **Nev'-i diger:** (12) Eger bir atun öksürüğü olsa siñekler böcegi dögüp (13) ve zeyt yağıla qarışdura, burnı deliklerine qoyalar,

80a

(1) dura. Andan çıkaralar, birez yumışaq olur. Atun başını (2) yoqaru qalduralar, ağızını açalar, ucunu birağalar. (3) Üç güne degin şifā bula. **Bābu:** At gözinde (4) sī (?) için nişāduri muhkem dögüp gözine (5) qoyasın. Be-gāyet mücerrebdür. **Bābu:** Adamun boğazı (6) ağırsa dili altında bir miqdār tuz alup barmağıla dili (7) altındağı tamara qoyasın, ey<ü>dür. Münāsib için kendir²¹ (8) tohumın bal ile qarışdurup yeye. Def' ola. **Bābu:** (9) Lāğar olan ata sağıyağın içüreler. Göge şalıvère. (10) Tiz semüre. Tecribedür. **Bābu:** At qan qaşansa (11) sağıyağın ılıcaq edüp içüreler.²² Şifā bula. (12) **Bābu:** At ayağında qabara olsa sülük qoyuvèreler, (13) alur. Mücerrebdür, tecribe olunmuş. **Bābu:** At öksürse

80b

(1) zeyt²³ (?) yedüreler. Mücerrebdür. **Bābu:** At öksürse cevz yedüre<ler>. (2) Mücerrebdür. **Bābu:** Bir atun gözi kör olsa (3) yā aq olsa sümükli böcegi qabıla yaqalar ve hem (4) söğüt özini²⁴ (?) yaqalar. Kül ola. Birbirine qarışduralar, (5) gözine qoyalar. Mücerrebdür. **Bābu:** Bir at şakağılı (6) olsa ay başında 'avret ma'is (?) olduğı vaqt (7) ol qanı biraq ve yerinde yalaşdura. At torbasına bir (8) miqdār ol bezden bir çanak qoya, göydüre, at torba (9) sına gide. Ol anda on yıl<l>uq şafağısı (10) varısa gide. Sınanmışdur, mücerrebdür. **Bābu:** At (11) yağırına 'ilāc: Ocaq kurumıla şab qarışdura (12) lar, ekeler. Mücerrebdür. **Nev'-i diger:** Rākī şābūn yona (13) lar, yumurda ağıla qarışduralar, uralar. Bıcılğan²⁵ (...)²⁶

81a

(1) **Bāb:** Bir atun ayağında qabara olsa bir miqdār (2) şarımşaq ve bir miqdār hardal ve bir miqdār ādem sidüğü (3) ve arpa unı cümlesin muhkem sahq edüp bir beze yazup (4) qabara üzerine uralar. Üç gün üç gece dura. (5) İnşāa'llāhu şifā ola. Nice def'a tecribe olunmuşdur.

²⁰ Metinde *hayāsına* biçiminde yazılmıştır.

²¹ Metinde biçiminde yazılmıştır.

²² Metinde biçiminde yazılmıştır.

²³ Esasen sözcük *zift* olarak okunacak biçiminde yazılmıştır. Fakat *Hāzā Kitābu Baytār-nāme* (Şen 1987: 133) gibi birtakım eserlerde öksürük tedavisi için zeytin yağı kullanıldığından burada da sözcüğün *zeyt* olarak okunması gerektiği düşünülmüştür.

²⁴ Metinde biçiminde yazılmıştır.

²⁵ Metinde biçiminde yazılmıştır.

²⁶ Bağlamdan anlaşılacağı üzere burada metin eksiktir.

Dizin

- acur çiçeği:** acur çiçeği
a.+n 79a/10
- aç-:** açmak
a.-alar 80a/2
- adam:** (< *Ar. ādem*) adam, insan, kişi krş. *ādem*
a.+uñ 80a/5
- ādem:** (*Ar.*) adam, insan, kişi krş. *adam*
ā. 81a/2
- ağaç:** ağaç
a. 79a/6
- ağız:** ağız
a.+ına (ağızına) 79a/5
a.+ını (ağızını) 80a/2
- ağrı-:** ağrımak
a.-sa 80a/6
- aķ ol-:** beyaz duruma gelmek, beyazlaşmak
a.-sa 80b/3
- al-:** almak; (hastalığı) ortadan kaldırmak, yok etmek
a.-up 79b/10, 80a/6
a.-ur 80a/13
- alt:** alt
a.+ında 80a/6
a.+ındağı 80a/7
- altı:** altı
a. 78a/6, 78a/8
- andan:** sonra, ondan sonra
a. 78b/1, 79a/13, 80a/1
- ‘ān ol sā‘at:** (*Ar.+Tr.+Ar.*) o zaman
‘a. 79b/3
- arpa:** arpa
a.+sına 78b/4
- arpa unı:** arpa unu
a. 81a/3
- aruķla-:** zayıflamak
a.-sa 78b/2-3
- at:** at
a. 77b/11, 78a/8, 78a/10, 78a/12, 78b/2, 78b/3, 78b/5, 79a/12, 79b/2, 79b/4, 79b/6, 80a/3, 80a/10, 80a/12, 80a/13, 80b/1, 80b/5, 80b/7, 80b/8, 80b/10, 80b/11
a.+a 80a/9
a.+ı 79b/3
a.+uñ 78a/13, 79a/4, 79a/5, 79a/7, 79a/9, 79a/11, 79b/12, 80a/1, 80b/2, 81a/1
- ‘avret:** (*Ar.*) kadın, bayan
‘a. 80b/6
- ayak:** ayak
a.+ı (ayağı) 79a/13
a.+ına (ayağına) 79b/1
a.+ında (ayağında) 80a/12, 81a/1
- ay başı:** ay hâli, âdet
a.+nda 80b/6
- āyet:** (*Ar.*) ayet
ā.+isi 78a/6
- bāb, bābu:** (*Ar.*) bölüm
b. 77b/11, 78a/8, 78a/10, 78a/12, 78a/13, 78b/2, 78b/3, 78b/4, 78b/7, 78b/10, 79a/2, 79a/4, 79a/7, 79a/9, 79a/12, 79b/2, 80a/3, 80a/5, 80a/8, 80a/10, 80a/12, 80a/13, 80b/1, 80b/2, 80b/5, 80b/10, 81a/1
- bağla-:** bağlamak
b.-ya 79b/11
b.-yalar 77b/4, 78a/1
- bal:** bal
b. 80a/8
- banbuķ:** pamuk
b. 79b/10
- barmaķ:** parmak
b.+ıla (barmağıla) 80a/6
- baş-:** basmak, üstüne oturmak, altına almak
b.-up 79b/3
- baş:** baş
b.+ın 79a/6
b.+ını 80a/1
- be-ġāyet:** (*Ar.+Far.*) pek çok (kez)
b. 80a/5
- bel:** bel
b.+ine 78a/1
- bez:** bez
b. 79b/8
b.+den 80b/8
b.+e 81a/3
- bıclġan:** atların tırnak kökünde meydana gelen sulu yara
b. 79b/6, 80b/13
- bıraķ-:** bırakmak
b. 80b/7
b.-alar (bırağalar) 80a/2
- bir:** bir; herhangi bir
b. 78a/8, 78a/10, 78a/12, 78b/2, 78b/3, 78b/5, 78b/8, 78b/11, 79a/6, 79b/2, 79b/7,

- 79b/8, 79b/9, 79b/12, 80a/6, 80b/2, 80b/5,
80b/7, 80b/8, 81a/1, 81a/2, 81a/3
b.+in 77b/3
- birbiri:** birbiri
b.+ne 80b/4
- birez:** biraz
b. 80a/1
- bişür-:** pişirmek
b.-eler 78a/9
- boğaz:** boğaz
b.+ı 80a/5
- böcek:** böcek
b.+i (böcegi) 79b/12
- bu:** bu
b.+dur 79a/4, 79a/5
- buğday hamiri:** buğday hamuru
b.+n 78a/8-9
- burun:** burun
b.+ı (burnı) 79b/9, 79b/10, 79b/13
b.+ına (burnına) 78b/6, 79b/3
- ceviz:** (Ar.) ceviz
c. 80b/1
- cümlesi:** hepsi
c.+n 81a/3
- çanak:** çanak
ç. 80b/8
- çıban:** çıban
ç. 79a/9
- çık-:** çıkmak
ç.-a 79a/7
ç.-arsa 79a/9
- çıkār-:** çıkarmak
ç.-alar 80a/1
- çok:** çok
ç. 79a/12
- dahı:** dahi, da, de krş. *dahı*
d. 78b/13
- dahı:** dahi, da, de krş. *dahı*
d. 78b/5, 79a/2
- damzur-:** damlatmak
d.-sa 79a/3
- dāne:** (Far.) tane
d. 78b/11, 79b/6
- def‘a:** (Ar.) defa, kez
d. 79b/5, 79b/9, 81a/5
- def‘ēt-:** (Ar.+Tr.) gidermek, ortadan kaldırmak,
yok etmek
- d.-e (def‘ ēde) 78b/13
- def‘ ol-:** (Ar.+Tr.) ortadan kalkmak, yok olmak
d.-a 80a/8
- degin:** değin, -e kadar
d. 80a/3
- delik:** delik
d.+lerine 79b/13
- deñiz köpügi:** deniz köpüğü
d.+n 78b/13
- dımağ (?):** damak
d.+ı (dımağı) 79a/5, 79a/6
- dil:** dil
d.+i 80a/6
- diñ-:** dinmek
d.-e 79b/11
d.-mese 79b/10
- dög-:** dövmek
d.-eler 79a/10
d.-üp 78b/8, 78b/12, 79b/12, 80a/4
- dur-:** durmak
d.-a 79b/2, 79b/8, 80a/1, 81a/4
d.-urken 78b/2
- dutul-:** tutulmak, durmak
d.-sa 78b/10
- dürt-:** dürtmek
d.-eler 79a/6, 79a/10, 79a/12
- ebem gömeci:** ebegümeci (*Malva sylvestris*)
e.+nüñ 78b/3-4
- eger:** (Far.) eğer
e. 78b/9, 79b/12
- ek-:** ekmek, serpmek
e.-eler 80b/12
- emrān:** (Ar.) deri
e.+dan 79b/8
- eñek:** çene, çene kemiği
e.+i (eñegi) 79a/4
- ēt-:** etmek, yapmak
ē.-eler (ēdeler) 78a/9
- eyü:** iyi
e. 79a/8
e.+dür 80a/7
- eyü ol-:** hastalıktan kurtulmak, iyileşmek
e.-a 78a/12, 78a/13, 78b/2, 79a/8-9, 79b/2
- ğāyet:** (Ar.) gayet, çok
ğ. 78a/7, 78b/7
- ğayrı:** başka
ğ. 78b/10

gêce: gece g. 81a/4 g.+de 78a/7	ılıcağ ét-: ılık hâle getirmek 1.-üp (ılıcağ êdüp) 80a/11
gider-: gidermek, yok etmek g.-e 79a/3, 79b/2	ısıcakla: sıcakken 1. 78a/9
gît-: gitmek g.-e (gide) 78a/1, 78a/12, 78b/2, 80b/9, 80b/10 g.-mezse 79a/10	iç: iç i.+ine 79b/10
gök: yeşillik g.+e (göge) 80a/9	içün: için i. 77b/2, 80a/4, 80a/7
göm-: gömmek g.-eler 78a/9	içür-: içirmek i.-e 79b/5 i.-eler 80a/9, 80a/11
göydür-: yakmak g.-e 80b/8	İhlâş: (Ar.) İhlas suresi i. 78a/7
göz: göz g.+i 79a/8, 80b/2 g.+inde 79a/9, 80a/3 g.+ine 79a/11, 80a/4, 80b/5	iki: iki i. 78b/6, 78b/11, 79a/6, 79b/5, 79b/8 i.+sin 78b/11
göz kapağı: göz kapağı g.+na 78b/12	‘ilâc: (Ar.) ilaç ‘i. 80b/11 ‘i.+ı 79a/5
göz tamarı: göz tamarı g.+n 79a/8	ile: ile i. 80a/8
gül suyu: gül suyu g.+n 79b/5	ilhâk ét-: (Ar.+Tr.) katmak, eklemek, ilave etmek i.-e (ilhâk êde) 78b/13-79a/1
gün: gün g. 79b/2, 81a/4 g.+e 80a/3	inşâa'llâhu: (Ar.) inşallah i. 81a/5
gündüz: gündüz g.+de 78a/7	işe-: işemek i.-yeler 79b/3
hardal: (< Ar. <i>hardal</i>) hardal bitkisi (<i>Sinapis</i>) h. 81a/2	kabağ çekürdeği: kabak çekirdeği k.+ni 78b/1
hâye: (Ar.) haya, er bezi h.+sine 79b/11	kabara: atın ön bacaklarındaki şişkinlik k. 78a/8, 81a/1, 81a/4, 80a/12 k.+ya 78a/9
Hâzret-i ‘Alî: (Far.) Hazret-i Ali H. 77b/1	kadar: (Ar.) kadar k. 78a/8
hem: (Far.) hem, hem de h. 78b/5, 80b/3	kâfir ol-: (Ar.+Tr.) kâfir olmak k.-ur 77b/5
hemân-sâ‘at: (Far.+Ar.) hemen, çabucak h. 79b/11	kıldur-: yukarı kaldırmak k.-alar 79a/6, 80a/2
her: (Far.) her h. 77b/2, 77b/4, 79a/2	kan: kan k. 80a/10 k.+ı 79a/7, 79b/10, 80b/7 k.+ından 79b/10 k.+ımı 79a/3
hōş ol-: (< Far. <i>hōş</i> +Tr. <i>ol-</i>) iyi olmak, iyileşmek h.-a 78a/10	kan aq-: kanamak k.-sa 78b/10
ılıcağ: ılıkça 1. 78b/6	kan al-: kan almak

- q̄.-alar** 78a/13, 79a/13
q̄ap: kabuk
 q̄.+ıla (q̄abıla) 80b/3
q̄arışdur-: karıştırmak
 q̄.-a 79b/13, 80b/11
 q̄.-alar 79a/11, 80b/4, 80b/13
 q̄.-up 78b/9, 80a/8
q̄aşan-: işemek
 q̄.-sa 80a/10
q̄aşıq: kaşık
 q̄. 78b/7
q̄at-: katmak, eklemek, ilave etmek
 q̄.-alar 78b/1, 78b/4
 q̄.-sa 78a/11
q̄atı q̄atı: sert sert
 q̄. 79a/7
q̄aynat-: kaynatmak
 q̄.-alar (q̄aynadalar) 79b/1
 q̄.-asın (q̄aynadasın) 79b/7
 q̄.-up (q̄aynadup) 78b/6
q̄azındı: kazınarak çıkarılan parça, kazıntı, döküntü
 q̄.+sın 78b/9
kendir: kenevir (*Cannabis sativa*)
 k. 80a/7
kerre: (Ar.) kere, kez, defa
 k. 77b/3, 78a/7
kerrema'llāhu vechehu: (Ar.) Hz. Ali'nin ismi geçtiğinde söylenen "Allah vechini şerefli kilsin." anlamında Arapça ibare
 k. 77b/1
kesil-: kesilmek, sona ermek, dinmek
 k.-e 79a/8
kestāne: (Yun.) kestone
 k. 78a/8
kez: kez, kere, defa
 k. 78a/6
ki: (Far.) ki bağlacı
 k. 79a/5
kim (1): ki
 k. 79a/4
kim (2): kim, hangi kişi
 k. 77b/4, 79a/2
kimesne: kimse
 k.+nūḡ 79b/9
kire (?): bir çeşit bitki
 k. 78a/11
q̄oḡaq: kepek
 q̄.+ı (q̄oḡaḡı) 78a/13, 78b/1
q̄op-: kopmak
 q̄.-sa 79a/4
q̄oy-: koymak
 q̄.-a 78b/7, 78b/13, 80b/8
 q̄.-alar 79b/13, 80b/5
 q̄.-asın 80a/5, 80a/7
q̄oyun: koyun
 q̄. 79a/2
q̄oyuvér-: koyuvermek, yerleştirmek, bırakmak
 q̄.-eler 80a/12
kör ol-: kör olmak, görememek
 k.-sa 80b/2
q̄ulaq: kulak
 q̄. 79a/3
 q̄.+a (q̄ulaḡa) 79a/3
 q̄.+ına (q̄ulaḡına) 77b/4
q̄urı-: kurumak, yok olmak, kaybolmak
 q̄.-ya 78a/1
q̄urum: kurum, is
 q̄.+ıla 80b/11
kül ol-: kül olmak, kül hâline gelmek
 k.-a 80b/4
lāḡar ol-: (*Far.+Tr.*) zayıflamak
 l.-an 80a/9
lübūde (?): bir çeşit bitki
 l. 78a/11
ma'ıs (?): (Ar.+Tr.) aybaşı olmak
 m.-duḡı 80b/6
melhem ét-: (< Ar. *merhem* +Tr. *ét-*) merhem yapmak
 m.-eler (melhem édeler) 79a/11
merhem-i Rūmī: (*Far.*) bir tür merhem
 m. 79a/9-10
mezkūr: (Ar.) mezkūr, adı geçen, sözü edilen
 m.+dan 79a/1
miḡdār: (Ar.) miktar
 m. 78b/8, 79a/1, 80a/6, 80b/8, 81a/1, 81a/2
muḡkem: (Ar.) iyice
 m. 78b/8, 80a/4, 81a/3
mücerreb: (Ar.) denenmiş, sınanmış
 m.+dür 77b/4, 78a/7, 78b/4, 78b/7, 78b/13, 79b/4, 79b/5, 79b/9, 80a/5, 80a/13, 80b/1, 80b/2, 80b/5, 80b/10, 80b/12
münāsib: (Ar.) yararışlı, uygun
 m. 80a/7

- naşır ol-:** (< *Ar. nāsūr +Tr. ol-*) nasır olmak, nasırlaşmak
n.-miş 78b/12
- ne:** ne
n. 79a/1
- nev'-i diger:** (*Far.*) başka, diğer, başka çeşit, başka tür
n. 79b/4, 79b/5, 79b/9, 79b/11, 80b/12
- nevbet şekeri:** nöbet şekeri
n. 78b/11
- nice:** birçok
n. 81a/5
- nişādur:** (< *Far. nişādūr*) nişadır, amonyak
n.+ı 80a/4
- nişān:** (*Far.*) belirti
n.+ı 79a/4
- ocaq:** ocak
o. 80b/11
- od:** ateş
o.+a 78a/9
- oķu-:** okumak
o.-ya 78a/6, 78a/7
o.-yup 77b/3
- ol:** o
o. 78a/9, 79a/1, 80b/7, 80b/8
- ol-:** olmak; oluşmak, meydana gelmek; hastalığa tutulmak
o.-a 79a/2
o.-sa 78a/1, 78a/8, 78a/13, 78b/5, 79b/6, 79b/12, 80a/12, 80b/6, 81a/1
o.-ur 80a/1
o.-ursa 79a/1
- ol anda:** o zaman
o. 80b/9
- on:** on
o. 79b/6, 80b/9
- öd:** öd, safra
ö.+ile 79a/3
- ökçe :** ökçe, topuk
ö.+sinden 78a/12, 79a/13
- öksür-:** öksürmek
ö.-se 78a/10, 80a/13, 80b/1
- öksürük:** öksürük
ö. 78b/5
ö.+i (öksürüğü) 78a/11, 79b/12
- öz (?):** öz
ö.+ini 80b/4
- pāk:** (*Far.*) temizce
p. 79b/6
- rākī şābūn:** (< *Ar. 'irākī+Ar. şābūn*) sabun otu, sabun çiçeği, suda sabun gibi köpürtülen bir ot
r. 80b/12
- resül-ı hāzret:** (*Far.*) Hz. Muhammet
r.+den 77b/1-2
- rivāyet ēt-:** (*Ar.+Tr.*) rivayet etmek
r.-er (rivāyet ēder) 77b/1
- şabāh:** (*Ar.*) sabah
ş. 77b/3
- şāğırılık:** sağırılık
ş.+ın (şāğırılığın) 79a/3
- şāgyağı:** tereyağı krş. *şāgyağı*
s.+la 78b/6
s.+n 80a/11
- şāgyağı:** tereyağı krş. *şāgyağı*
ş.+n 80a/9
- şahķ ēt-:** (*Ar.+Tr.*) dövme, ezmek
s.-üp (şahķ ēdüp) 81a/3
- şafağı:** atların boğazlarına arız olan hastalık, sakağı, ruam
ş. 78b/5, 80b/9
- şakağılı:** sakağı hastalığı olan, bk. *şafağı*
ş. 80b/5
- şalivēr-:** salıvermek, bırakmak
ş.-e 80a/9
- şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem:** (*Ar.*) Hz. Peygamberin ismi anılınca söylenen "Allah ona salat ve selam etsin." anlamında Arapça ibare
ş. 77b/2
- şap:** sap
ş.+ın (şabın) 79b/1
- şarımsak:** sarımsak
ş. 79b/1, 81a/2
- şarmaşak şuyı:** sarmaşık suyu
ş.+n 79a/2
- şarp:** keskin
ş. 79b/7
- semür-:** semirmek, şişmanlamak
s.-e 78b/4, 80a/10
s.-mese 78b/3
- şık-:** sıkılmak krş. *şık-*
s.-asın 79b/7
- şık-:** sıkılmak krş. *şık-*

- ş.-alar 79a/7
- sınan-:** sınanmak, denenmek
s.-mışdur 78b/7, 80b/10
- şıraca:** (< *Ar. sirāce*) deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlenmelerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü
ş. 77b/2
- sī (?):** (*Ar.*) göz akıntısı
s. 80a/4
- sidük:** sidik
s.+i (sidügi) 81a/2
- sişek:** sinek
s.+ler 79b/12
- sirācelü:** sıracası olan
s. 77b/11
- sirke:** (*Far.*) sirke
s.+yi 78b/6
s.+yle 79b/7
- şoq-:** sokmak
ş.-alar 79a/6
- sögüt:** söğüt (*Salix*)
s. 80b/4
- şuva-:** sıvamak, sürmek
ş.-yasın 79b/8
- sülük:** sülük
s. 80a/12
- sümükli böcek:** sümükli böcek
s.+i (sümükli böcegi) 80b/3
- şab:** (< *Ar. şabb*) şap
ş. 80b/11
- şek getir-:** (< *Ar şekk+Tr. getir-*) şüphe etmek, kuşku duymak
ş.-se 77b/4
- şeker:** (*Far.*) şeker
ş. 79a/1
- şifā bul-:** (< *Ar. şifā'+Tr. bul-*) şifa bulmak, iyileşmek
ş.-a 79a/7, 79a/12, 80a/3, 80a/11
- şifā ol-:** (< *Ar. şifā'+Tr. ol-*) şifa olmak
ş.-a 81a/5
- şirügın:** (< *Far. şīr-i revgān*) susam yağı (*Sesami oleum*)
ş. 78b/1
- şiş:** şiş, şişlik
ş.+in 79b/2
- şiş-:** şişmek
ş.-er ol-sa 79a/13
- tağla-:** dağlamak
t.-yalar 79a/8
- ţamar:** damar
t.+a 80a/7
t.+dan 78b/9
- taşırğan-:** (hayvan için) yürüyemeyecek şekilde ayağını taş aşındırmak
t.-sa 78a/12
- tava:** (< *Far. tāve*) tava
t.+da 79b/7
- tecribe:** (*Ar.*) tecrübe
t.+dür 80a/10
- tecribe olun-:** (*Ar.+Tr.*) tecrübe olunmak, denenmek
t.-mış 80a/13
t.-mışdur 81a/5
- tırnaq:** tırnak
t.+ına (tırnağına) 78a/1
- tīz:** (*Far.*) tez
t. 80a/10
- tohum:** (< *Far. tuhm*) tohum
t.+ın 78a/11, 78b/4, 80a/8
- toquz:** dokuz
t. 78a/6
- torba:** (< *Far. tōbre*) torba
t.+sına 80b/7, 80b/8-9
- tur-:** ayakta kalmak
t.-ıcaq 79a/12
- turp suyu:** turp suyu
t.+n 79b/6-7
- tuz:** tuz
t. 78b/3, 80a/6
- uç:** uç
u.+unı (ucunı) 80a/2
- un ét-:** un hâline getirmek
u.-üp (un édüp) 78b/8
- ur-:** vurmak, sürmek, çalmak
u.-alar 77b/3, 78a/10, 78b/10, 79b/1, 80b/13, 81a/4
- üç:** üç
ü. 77b/3, 79b/1, 80a/3, 81a/4
- üçer:** üçer
ü. 78b/7
- üst:** üst
ü.+ine 79b/8
- üzeri:** üzeri
ü.+ne 77b/3, 81a/4

- vaqt:** (Ar.) vakit
v. 80b/6
- valadan geçür-:** elemek
v.-e 78b/12
- var:** var
v.+ısa 80b/10
- ve:** (Ar.) ve bağlacı
v. 77b/3, 78a/1, 78a/6, 78a/7, 78b/5, 78b/9,
78b/10, 78b/11, 78b/13, 79a/7, 79b/8,
79b/13, 80b/3, 80b/7, 81a/2, 81a/3
- yā:** (Far.) veya, yahut
y. 80b/3
- yağır:** yağır, eyer yarası
y.+ına 80b/11
- yāhūd:** (< Far. *yā+ḥōd*) yahut
y. 78a/11
- yaq-:** yakmak
y.-alar 80b/3, 80b/4
- yalaşdur-:** yalatmak
y.-a 80b/7
- yalat-:** yalatmak
y.-alar (yaladalar) 78b/3
- yaşar-:** yaşarmak
y.-duğı 79a/8
y.-sa 79a/8
- yaz- (1):** yazmak
y.-alar 78a/1
- yaz- (2):** sermek, yaymak
y.-up 81a/3
- ye-:** yemek krş. *yé-*
y.-mese 78a/11
- yé-:** yemek krş. *ye-*
y.-mese 79b/4, 79b/5
y.-mez 79a/5
- y.-ye 80a/8
- yedür-:** yedirmek
y.-eler 80b/1
- yem:** yem, hayvan yiyeceği
y.+in 78a/10, 79a/4, 79b/4, 79b/5
y.+ine 78a/11, 78b/1
- yengeç gözi:** yengeç gözü
y. 78b/11
- yer:** yer krş. *yér*
y.+inde 80b/7
- yér:** yer krş. *yer*
y.+de 78b/2, 79a/6
y.+den 78b/10
- yılluk:** yıllık
y. 80b/9
- yoğaru:** yukarı
y. 80a/2
- yon-:** yonmak
y.-alar 80b/12-13
- yu-:** yıkamak
y.-yasın 79b/6
- yumşak:** yumuşak
y. 80a/1
- yumurda ağı:** yumurta akı
y.+la 80b/13
- yumurda kabı:** yumurta kabuğu
y.+n 78b/8
- yumurdalan-:** hayvanın çenesi çıkınca çıkan yer
yumurta gibi olmak, yumurta şeklinde olmak
y.-ur 79a/5
- yumurda şarusı:** yumurta sarısı
y.+n 79a/10-11
- zeyt (?):** (Ar.) zeytin yağı
z. 80b/1
- zeyt yağı:** zeytin yağı
z.+la 79b/13

Sonuç

Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi 37 Hk 1045/3 numarada *Risāle-i Esb* adıyla kayıtlı dört varaklık eserin adı *Hāzā Kitāb-ı Esb* olarak düzeltilmelidir.

eyü, *semür-* sözcükleri yanında *kal-dur-*, *iç-ür-*, *kaýnad-up*, *yok+aru*, *at+uñ*, *kimesne+nüñ*, *yaşar-duğ+ı* gibi eklerdeki yuvarlaklaşmalar, /Ø/ yükleme durumu, *tır-ıcağ* sözcüğünde yer alan zarf-fiil eki ve başkaca özellikler eserin Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri taşıdığını göstermektedir.

Metindeki birtakım yazım hataları, eserin özensiz bir müstensih tarafından kopya edildiği izlenimi uyandırmaktadır.

At hastalıklarına dair bu küçük eserde *sıraca, kabara, öksürmek, taşırğanmak, koçak, aruklamak, semürmemek, şafağı, naşır, sağırılık, epegi kıpmak, gözi yaşarmak, bıcılğan* gibi bazı hastalıkların tedavisi üzerinde durulmuştur.

KAYNAKÇA

- AĞAR, Mehmet Emin. (1986). *Baytaratü'l-Vâzih (İnceleme-Metin-İndeks)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- AKAR, Ali. (2018). *Oğuzların Dili, Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. Ötüken Neşriyat. İstanbul.
- DİLGİMEN, Hilmi. (1947). *Veteriner Hekimliği Tarihi*. Bozkurt Matbaası, İstanbul.
- ESİN, Emel. (2002). “Türk Sanatında At”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 4, s. 125-143, Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer. (1990). “Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı”, *Türk Dili*, Sayı 466 (Ekim), s. 187-190.
- HELL, J. (1986). “Baytar”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, 431, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KIRBIYIK, Kasım. (1992). “Baytarlık.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, s. 278-282, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- NISSMAN, David. (1969). *A Study of a Language and Orthography of the Mamlukes of Egypt Based on the Kitâb Baytaratü'l-Wâdih*. Columbia Universty Doktora Tezi, New York.
- ÖZGÜR, Can. (1988). *Baytaratü'l-Vâzih (Metin-İndeks)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÖZGÜR, Can. (2003). *Kitâbü'l-Hayl. (Memlûk Kıpçakçasıyla Yazılmış İlk Türk At ve Atçılık Eserinin Paris Yazması)*. Çantay Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul.
- PLESSNER, M. (1986). “Baytâr.” *Encyclopaedia of Islam*, C. 1, s. 1149, E. J. Brill, Leiden.
- ÖZKAN, Mustafa. (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. Filiz Kitabevi. İstanbul.
- ÖZTOPÇU, Kurtuluş. (1993). “A Fourteenth Century Mamluk-Kipchak Treatise on Veterinary Sciences: Kitâb fi-Riyâzati'l-Hayl”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 17, s. 153-170.
- ÖZTOPÇU, Kurtuluş. (2000). “Memlûk Kıpçakçasıyla Yazılmış Bir Atçılık Risâlesi: Kitâb Baytaratu'l-Vâzih (Paris Nüshası)”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 24/11, s. 189-229.
- ŞEN, Mesut. (1987). *Hâzâ Kitâbu Baytâr-nâme*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- ŞEN, Mesut. (1995). “Baytarnâmeler.” *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, s. 177-264, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, İstanbul.
- YELTEN, Muhammet. (2009). *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.

دوره اندن چقاره کور بوزینق اوزانک بائینی والذین ازمز اشد
 بقاره وقلده رولا اغزنی اجلرا اوجنی برا غلده حبلله بحبهم اذله
 اوج کونه درکین شفا بوله **باب** ات کوزنده **باب** اوجنی
 بی اچون نشا دری حکمه دو کوب کوزنه بحامدون سی
 قویاسن بقایت مجریدر **باب** ادمک بوغازی
 اغزسه درلی التنده بر مقدار طوز اوب بومخله دلی
 التنده فی طر قویه سن ایدر شایب اچون کندر
 تخین بال ایله قوشدو د بیکه دفع اوله **باب**
 لاخرا اولان اته صاع یاغین اچر کور کورک صالیوسا
 پتوسوره تجویه در **باب** ات قان قشانه
 ساع یاغین الحاق ایدوب اچر ده لر شفا بوله
باب ات آیا غنده قنوه اوله سلوک فیور کور
 اوزجر مجریدر تجویه اولمش **باب** ات اکرسه

80a

صمصاق صابین کور یاغنه اوسر کور اوج
 کوزنده دورن شیشن کیده ایوا اوله **باب** برات
 ات مغسنه مجریدر **نوع** دیکر ات یمین عیسکه
 کل صوین اچور اکی دفع یمین عیسه مجریدر **نوع** دیکر
 ات بخلغان اولسه پاک یویاسن اوزن دانه بوب
 صوین سقاسین بر تا وده صر ب سیر کیده قیداسین
 دامرا نون بو بزا اوستنه صوایه سن دور اکی
 دفع مجریدر **نوع** دیکر بو کسنتک بو در
 قانی دکنسه بوزنی قانندن بانوق اچنه اوب
 حیاسینه بغلیه هان ساعت دکه **نوع** دیکر
 اکر براتک اکره کی اوله سکلر بو کچی د کوب
 و ذیت یاغله قوشدو بوزنی د بخلوبنه قویه کور

79b

باب براتوک یاغنه قنوه اوله بر مقدار
 صمصاق و بر مقدار چور دال بر مقدار ادم سیدوکی
 و اریه جمله سین حکم تخین ایدوب بوبه کوزوب
 قنوه اوزرینه اوسر کور اوج کون اوج کجه دوره
 ان شاء الله شفا اوله کجه دفعه تجویه اولمش
 یاغله بستی

یا جقوه قور بائین چور کوریدر

حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر
حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر	حجر

برغاب کین وده لوزلر کور و سدر کور بلور کور لوزلر کور انیزدن ایزر کور قنوه
 لوزلر کور کورین مشهور کور غافر لوزلر کور لوزلر کور لوزلر کور لوزلر کور
 اللطیف الخیر قال انها العلم عند الله و انها النازلین صیب

81a

ذرت یدر کور مجریدر **باب** ات اکرسه جوزیدر
 مجریدر **باب** براتوک کوزی کور اوله
 یا اقا اوله سومکلی بو کچی قایبله یقه لوزهم
 سلوک اوزنی یقه کور کور اوله بو بونه قوشدو
 کوزینه قویه کور مجریدر **باب** برات صاقاغلی
 اوله ای بائینه عورت معنی اولدوکی وقت
 اول قی براق و برنده یلا شدره ات نور بائینه بو
 مقدار اول بوزنی بوجناق قویا کوریدر ات لوز با
 سینه دو کوزنی کیده اول انه اوزن یلق صفعی سی
 و اویسه کیده سنا تمشدر مجریدر **باب** ات
 یاغینه علاج اوجاق قور و سبله شب قوشدره
 لوزلر مجریدر **نوع** دیکر راقی صابون یونه
 لوزلر ده اغیله قوشدو کور اوز کور بخلغان

80b